

СМОЛІЙ

Валерій Андрійович — академік НАН України, директор Інституту історії України НАН України

ЯСЬ

Олексій Васильович — член-кореспондент НАН України, провідний науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У СВІТЛІ ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ

У статті обстоюється думка, що сучасна російсько-українська війна є постколоніальною за своєю природою і спричинена імперським синдромом нинішньої Росії. Розглянуто вузлові проблеми підневільного становища України у Російській імперії та СРСР, зокрема складні конфігурації залежності. Акцентовано увагу на адаптації старої імперської спадщини в радянському державно-політичному проєкті. Відзначено своєрідність західної рецепції історії України у світлі постколоніальних студій. Проаналізовано російський дискурс виправдання сучасної війни в контекстах імперської та радянської спадщини. Зазначено, що війна Росії проти України має реваншистський та антиглобалістський характер, оскільки зорієнтована на відновлення залежного становища пострадянського простору та перегляд світоустрою після розпаду СРСР. Наголошено, що для українців війна є екзистенційною, позаяк сучасна Росія де-факто не визнає ані Україну як державу, ані українську ідентичність.

Ключові слова: російсько-українська війна, сучасна Росія, постколоніалізм, антиколоніалізм, антиглобалізм, імперський синдром, дискурс виправдання.

Понад сто років тому колишній російський соціаліст і ліберал, а на той час ліберальний консерватор П. Струве опублікував свою знамениту розвідку, як тоді казали, з українського питання [1]. Вона спричинила великий резонанс і численні ремінісценції. Варто нагадати, що П. Струве був відомим інтелектуалом з багатьма суспільними та культурними ролями — економіста, політичного публіциста й теоретика, філософа, культуролога, який перебував на вістрі знакових метаморфоз російської суспільної думки та політичної культури кінця XIX — початку XX ст.

Навіть більше, П. Струве виступав у ролі своєрідного законодавця політичної моди, приміром як автор маніфесту РСДРП 1898 р., один з провідних ідеологів російського лібералізму та лідерів конституційно-демократичної партії Народної Свободи (заснованої 1905 р.), яку через велику кількість інтелектуалів називали «професорською», автор концепції «Великої Росії» (1908 р.), фундатор віхівства (за назвою програмного збір-

ника 1909 р. «Вехи») та низки інших відомих політичних, суспільних, культурних проєктів. У широкому сенсі в інтелектуальній історії Росії П. Струве, поза будь-яким сумнівом, є знаковою постаттю. Недаремно знаний американський історик і політолог Р. Пайпс присвятив йому дві великі монографічні студії [2, 3].

Порівнювати писання блискучого публіциста П. Струве з минулорічним опусом президента РФ В. Путіна [4], ймовірно, створеним його спічрайтерами, видається справою абсурдною з багатьох міркувань. Однак два тексти, розділені понад сторічним проміжком часу, виявляють дивовижну подібність у ставленні до українського питання, яка не є випадковою, а радше відображає типову російську рецепцію. Якщо взяти до уваги виняткову історичну ретроспективу, що подається мало не як абсолютний імператив сучасної російсько-української війни, то, щонайменше, постає достатня підстава для зіставлення сприйняття України в обох текстах.

Звісно, у фокусі рецепції П. Струве, як дуже плідного автора, проблеми українства посідали доволі скромне місце. Проте питання мовної та культурної автономності, а в перспективі — самостійності українства, ідеї яких після революції 1905 р. дедалі частіше циркулювали в публічних дискусіях в імперії Романових, згенерували його негативну реакцію.

На думку П. Струве, «український партикуляризм» апріорі є шкідливим, коли виходить поза межі «обласних і місцевих відмінностей». Адже такий партикуляризм заперечує «загальноросійську культуру», яка є вищою, позаяк є мовою великоросійської державності, університетської та господарської культури [1, с. 71].

Отже, автор постулює ідею «загальноросійської зверхності» на полі як культури, так і державності, як визначальну та самоцінну ідею. Не випадково вже згаданий Р. Пайпс наголошував, що П. Струве відмовлявся визнавати існування не лише української нації, а й навіть самобутньої національної культури [5, с. 675].

За візією П. Струве, «український партикуляризм» є ворожим елементом, оскільки суперечить провідним історичним тенденці-

ям, передусім «культурній єдності російського племені». Російський консерватор навіть стверджував, що «жоден політичний переворот не зможе зруйнувати цю єдність» [1, с. 82]. Таким чином, формулювалася ще одна засаднича ідея — «загальноросійська єдність».

Врешті, ідеї «вищості» та «єдності» фактично творили дискурс *виправдання* «ідейної боротьби з “українством”», за висловом автора — «безжодних двозначностей і потурань» [1, с. 86].

Згадані ідеї П. Струве, хоч і в модифікованому вигляді, добре простежуються у провідних тезах путінського «твору». Щоправда, старі пасажі про російську вищість, які б виглядали у ХХІ ст. відвертим імперським анахронізмом, довелося замаскувати тезою про «пограбовану» за радянських часів Росію [4]. Остання чи то з непоправної «дурості», чи то з неймовірного «українофільства» радянських керманців позбулася «своїх» територій і десятиліттями «зрощувала» Україну за рахунок власних інтересів і втрачених можливостей. Утім, розумування про великодержавну російську зверхність повною мірою представлені в «історичному» описі України як низки «квазідержавних утворень», які завжди підтримувалися ворогами імперської/червоної/сучасної Росії.

Ба більше, кремлівському очільнику не подобається навіть сама назва Україна як політонім і етнонім, і він охоче замінив би її на Малоросію/Малу Русь. Промовисте й однозначне свідчення, яке свого часу продемонструвало всьому світу позицію російської зверхності.

Теза про так звану єдність українського й російського народів загалом не потребує якихось коментарів. Вона повною мірою наслідую розумування П. Струве, позаяк обидва автори будь-що намагаються довести, що українці є історичним і культурним «непорозумінням».

Зрештою, ідея так званої єдності у російських текстах означає те, що українська ідентичність принципово не визнається, попри декларативні пасажі про право націй на власне і самостійне буття. Тож Україна в російській рецепції сприймається як штучний і ворожий національний-державний проєкт, інспірований ззовні, який підлягає цілковитому знищенню.

Заклик П. Струве до рішучого змагання з українством цілком логічно перетворився на сучасне путінське гасло протиборства з примарною «загрозою анти-Росії» [4]. На початку ХХ ст. така настанова виправдовувала імперські репресії й утиски супроти українців, а нині — російську агресію на українських територіях, що вже відзначилася численними воєнними злочинами.

Таким чином, є очевидні підстави стверджувати, що це старий-новий імперський синдром російської еліти, який безперечно побутує й сьогодні, зокрема нині перейшов у нову стадію. Його неодмінні складові — *великоросійська зверхність*, нав'язана, точніше штучно сконструйована, *загальноросійська єдність* у вигляді зловісної ідеї так званого Руського міру та *дискурс їхнього виправдання*.

Певна річ, для українських учених констатація імперської хвороби російського керівництва, а великою мірою й усього суспільства не є новацією. Ще за радянських часів поміж науковців побутувала неформальна, проте дуже влучна метафорична оцінка російських демократів, увесь демократизм яких таємничим чином розчинявся в повітрі, коли на суспільно-політичній авансцені поставало українське питання.

За слухним висловом американського історика М. фон Гагена, російським ученим, письменникам, адміністраторам було вкрай складно навіть банально визнати те, що українська історія відрізняється від російської [6, с. 179]. Тому цей культурний пласт російських уявлень є добре відомим, оскільки в тому чи іншому вигляді побутував як за часів імперської Росії, так і в радянську добу, хіба що був вбраний у «класову» одежину сумнозвісних ідеологічних настанов і парадної партійної обрядовості.

Однак акцентування уваги на імперському синдромі, його історичних і культурних вимірах є необхідним для того, щоб досягнути реальні причини й природу сучасної російсько-української війни, яка триває вже дев'ятий рік. Тим паче, що 24 лютого 2022 р., після повномасштабного вторгнення путінської Росії в Україну вона де-факто стала найбільшою

війною в Європі після Другої світової катастрофи. Ця війна вже згенерувала найгострішу кризу світоустрою від 1991 р., яка дедалі сильніше синхронізується з низкою інших криз — продовольчою, енергетичною, міграційною, безпековою, гуманітарною, транспортною та логістичною.

Ба більше, нова фаза російсько-української війни кинула тотальний виклик сучасній глобалізації світу, яка вже навряд чи зможе розгортатися за звичними моделями доступу до технологій, інформації, ринків, фінансів, сировинних та інших ресурсів. Попри прагнення більшості європейських політиків будь-що утримати війну в українських межах, вона невпинно наближає людство до критичної межі — Третьої світової катастрофи, про що свідчать масові порушення Росією писаних і неписаних конвенцій. Водночас сучасна війна дуже тісно пов'язана з минувшиною України та Росії, оскільки історичні сюжети не лише посіли визначальне місце в медійних, пропагандистських та ідеологічних практиках, а й піднесені до рангу провідних трендів державної політики путінського режиму.

У певному розумінні споглядаємо різочий темпоральний дисонанс між сучасним історичним часом з його постіндустріальними, глобальними, інформаційними шарами буття, якими пронизані майже всі повсякденні практики, та реконцептуалізованими контурами імперської минувшини, неначе щойно «імпортованими» з минулих століть. Нині вони слугують для всебічного виправдання й освячення російського військового вторгнення в Україну.

Масштаб темпорального розладу є таким, що продукує химерне враження про існування путінської Росії в якійсь «паралельній реальності», сконструйованій та підживленій історичними алузіями, що суцільно транслюються до сучасності. У певному розумінні продукування цієї «реальності» постає як конфронтація з інформаційною та медійною відкритістю глобального світу, себто генерує виразні й суцільні антиглобалістські смисли.

Природа такого темпорального конфлікту значною мірою окреслюється характером ро-

сійсько-української війни, яку чимало інтелектуалів від 2014 р. слушно нарекли запізнілою чи відкладеною війною. Мабуть, за інших соціокультурних передумов, політичних обставин і геополітичних конфігурацій російсько-українська війна могла б спалахнути ще на початку 1990-х років.

Навіть більше, нинішню війну часом навіть співвідносять з давніми російсько-українськими порахунками доби Української революції 1917–1921 рр. Саме тому імперська та радянська спадщини формують домінування історичної ретроспективи і відіграють надзвичайно важливу роль як для легітимації війни, так і для заперечення не лише самого проєкту України, а й української ідентичності як такої. Наприклад, радянсько-російський міф про так звану велику вітчизняну війну транслюється на сучасність у вигляді абсурдної ідеологеми про «українських нацистів» у Києві, яка суперечить не тільки формальній логіці, а й елементарному здоровому глузду.

Втім, ця дика радянська й імперська архаїка у світлі реалій початку XXI ст. сполучається з комбінуванням сучасних маніпулятивних, медійних, інформаційних, комунікативних та інших практик, зорієнтованих на всеосяжну дестабілізацію та руйнування як світового порядку, так і України як держави. Скажімо, у межах таких практик ліберальні епістемологічні, інтелектуальні, культурні взірці, стратегії та концепти, пов'язані з релятивізмом мультикультуралізму чи постмодернізму, гнучко перекиваються не лише задля різноманітних спотворень і пересмикувань, а й для суцільного розмивання демократичного світосприйняття, загальнолюдських цінностей, базових культурних та етичних смислів тощо. Недаремно від 2014 р. систематичне, цілеспрямоване і масове поширення цих різноманітних небезпек слушно нарекли гібридними впливами й загрозами [7, с. 27–28].

24 лютого 2022 р. фаза гібридної війни перейшла на новий рівень — відкритої неоімперської експансії, скерованої на знищення України, тотальне розмивання української ідентичності та розвал пострадянського світоустрою.

Спроби багатьох відомих європейських політиків керуватися у взаєминах з путінською Росією стандартами й стратегіями, спертими на ті чи інші засади Realpolitik, зазнали цілковитого фіаско, позаяк останні лише прагматично використовувалися російською стороною виключно як канали і майданчики для продукування гібридних загроз і руйнівних впливів.

З такої перспективи старий-новий дискурс виправдання російської ворожості щодо України та українства породжує запити й аналогії, які спонукають до суцільного переосмислення радянської й імперської спадщин, насамперед тієї деструктивної, ба навіть фатальної, ролі, яку вони відіграли у розгортанні сучасної війни.

Вочевидь, ця проблематика ближчим часом розроблятиметься з багатьох фахових перспектив і дисциплінарних площин, серед яких доречно звернути увагу на концептуальні пропозиції і дослідницькі стратегії з обсягу постколоніальних студій та імперської історії. Це ті наукові формати, які дозволяють у звичних контекстах і трендах західної соціогуманітаристики представити академічному світу наш погляд як на природу сучасної російсько-української війни, так і на її історичні передумови.

Один з фундаторів постколоніальних студій Е. Саїд, розмірковуючи про конституювання імперій модерної доби, зазначав: «Росія ковтала всі землі й народи, що прилягали до її кордонів» [8, с. 45]. Ця принагідна заувага американського інтелектуала палестинського походження (Е. Саїд практично не розглядав імперію Романових у своїх студіях) почасти кидає світло на складність західної рецепції історії України. На жаль, останню досить часто сприймали в тих чи інших вимірах російської минушини.

Упродовж останніх трьох десятиліть істотні зміни сталися й у цій царині, скажімо від часів відомої дискусії середини 1990-х років, ініційованої провокативною розвідкою М. фон Гагена [9]. Проте і нині українські сюжети доволі часто розглядають в тіні російських, приміром у форматі «заплутаної чи переплетеної історії» [10].

Звісно, пов'язаність українського та російського минулого протягом кількох століть об'єктивно генерує певні контексти висвітлення, проте zarazом породжує й низку аберацій, зокрема на полі постколоніальних студій і праць з імперської та тоталітарної історії. Значною мірою вони спричинені неоднозначною оцінкою місця України й українців у російському імперському та радянському проектах.

Наріжна проблема пов'язана зі складністю окреслення підневільного, залежного становища України як в імперії Романових, так і в СРСР. Передусім споглядаємо очевидні контрасти між пригніченим політичним станом, стиснутою імперськими межами національною культурою українства, тиском російської акультурації на український соціум і досить поважними економічними можливостями. Приміром, ще у 1890-ті роки київський економіст М. Яснопольський вказував на надмірне обтяжування й очевидну нерівномірність у розподілі прибутків і видатків між столичними центрами та місцевою периферією [11, с. 563], до якої він зараховував територію підросійської України. Такі диспропорції вчений навіть порівнював зі становищем західноєвропейських метрополій та їх заморських колоній [12, с. 13].

На початку ХХ ст. низка українських авторів — послідовників М. Яснопольського акцентували увагу на чималому перевищенні державних прибутків над видатками в губерніях підросійської України як своєрідному визиску, який провадив імперський уряд [13]. У тому чи іншому вигляді ці ідеї згодом перекочували до програмних положень кількох українських політичних партій.

На такому строкатому економічному й соціальному тлі особливо гострим був конфлікт, пов'язаний з культурним, духовним, політичним гнобленням українців в імперії Романових. Згадаємо, наприклад, афористичний вислів М. Драгоманова, який безкомпромісно оцінював імперську добу в історії України як Пропачий час [14].

Складна конфігурація залежності підросійської України була спричинена й тим, що то-

дішні українські інтелектуали маркували її не в колоніальному розумінні, а радше у мовно-культурному, згодом політичному та соціально-економічному сенсі. Спершу побутували рефлексії щодо культурного та мовного пригнічення українців в імперії Романових, спрямовані на осмислення довготривалих заброн і численних утисків імперського режиму. Останні мали давню традицію у вигляді сумнозвісних показових і навіть символічних віх, як-от: примусове об'єднання греко-католиків з православною церквою 1839 р., Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський едикт 1876 р., урядове вето 1914 р. щодо святкування 100-літнього ювілею Т. Шевченка й чимало інших.

Первісні аналогії щодо підневільного стану підросійської України поставали і на ґрунті зіставлення її становища із заморськими володіннями великих колоніальних імперій, але вони були здебільшого епізодичними й метафоричними. Наприклад, у подорожніх нотатках 1908 р. М. Грушевський порівнював залежність України зі становищем тодішніх колоній: *«Україна досі для західного світу була тільки анонімним, не знаним навіть по імені поставщиком сирового продукту, людської сили — чи в фізичній постаті невольника, чи в виді ріжних півфабрикатів, — далекою колонією такою ж як африканські або американські кольонії, тільки ще з слабше зазначеною своєю фізіономією (тут і далі у статті курсив наш. — Авт.)*. Бо навіть на тім, що давала вона, не клалася фірма її, тільки фірми посередницькі, або ріжних політичних організацій, у склад яких вона входила» [15, с. 490—491].

Та рефлексії поступово конкретизувалися й увиразнювалися. Скажімо, в огляді 1910 р. про становище українців у Російській імперії автор «Історії України-Руси» вже обстоював думку про «страшне культурне й економічне зубожіння українського населення під денационалізуючим режимом» та «згубні наслідки централістичної й асиміляційної політики» [16, с. 320]. М. Стасюк у розвідці 1911 р. був ще більш категоричним і стверджував, що «залежність України від Великої Росії не економічна, а державна» [17, с. 119].

Таким чином, українська думка на зламі XIX — початку XX ст. сприймала проблему залежності підросійської України з різних перспектив. Звісно, спливали певні паралелі з колоніальною залежністю, особливо коли йшлося про культурні обшири, проте вони були неоднозначними, коли йшлося про політичні й економічні виміри. Якщо взяти до уваги те, що українські землі в імперії Романових ніколи офіційно не вважалися колоніями, їх залежність від імперського центру зазвичай досить складно вписується в парадигму постколоніальних студій.

Ще одним важливим аспектом цієї проблематики є типологічне означення Російської імперії поміж тодішніх великих імперій світу. На думку М. фон Гагена, Росія посідала проміжне місце між моделями Британської й Османської імперій, себто була одночасно «колонізаторською і напівколоніальною державою» внаслідок своєрідних економічних і культурних зв'язків з імперіями Західної Європи [6, с. 180]. Подібний погляд обстоював і британський історик Е. Гобсбаум, який гадав, що в політичному розумінні «царська імперія була, скоріше, колонізатором, аніж колонією» [18, с. 18]. Таке розмите сприйняття імперії Романових суттєво ускладнює окреслення характеру залежності між імперським центром і провінціями, до яких належали губернії підросійської України.

Зрештою, варто зацентрувати увагу на тому місці, яке відводилося українцям (за офіційною термінологією, малоросам) у російському імперському проєкті. Малоросійство було одним зі складових елементів імперської доктрини «трьох руських народностей». Спершу назва Мала Росія ввійшла у середині XVII ст. до титулування російських царів, згодом вона вживалася як складова частина всеросійської чи загальноруської тріади — росіяни, малоруси, білоруси.

З одного боку, це був спосіб привласнення української культурної й історичної спадщини, просторової делімітації українських земель як руських/російських на імперській ментальній мапі, врешті-решт уведення й закріплення

цих уявлень у великодержавній традиції. Вислідом такого привласнення стало те, що російська великодержавна свідомість розглядала й маркувала Малоросію як «свою» неодмінну та «споконвічну» територію. Саме звідси походить як теза П. Струве про так звану російську єдність, так і горезвісне путінське розумування про «єдиний народ».

З іншого боку, малоросійство було провідним, домінуючим напрямом російської акультурації, завдяки якій українська аристократія включалася до станової ієрархії, імперських структур та адміністрації, тобто в певному розумінні ставала частиною загальноросійської метрополії. Власне, в такий спосіб руйнувалася українська ідентичність, яку підміняли малоросійськими «гібридними» проєкціями. Водночас практикувалися й інші форми акультурації та способи привласнення українського простору, передусім сумнозвісна Новоросія.

Звісно, на зламі XIX—XX ст. у російській думці намічалися певні спроби модернізації імперського проєкту як всеросійського чи загальноросійського. Проте жодна з тодішніх російських пропозицій не передбачала поступок в українському питанні, крім хіба що локального визнання «місцевих» або «обласних» особливостей.

Імперськими шарами ментальності, немовби метастазами невиліковної хвороби, була отруєна абсолютна більшість російських соціалістів, лібералів, демократів, а тим паче консерваторів і націоналістів, що сповна продемонстрували революційні події 1917—1918 рр. У той романтичний період революційної думки українські соціалісти й демократи несподівано відкрили для себе, що ідеали пролетарської революції та всесвітньої федерації вільних народів у практиках їхніх недавніх соратників і союзників були блискавично витіснені на маргінеси «вічними» дороговказами російського великодержавництва.

Та комплекс малоросійства спричинився і до формування певного ракурсу в західній рецепції української минувшини. На цьому місці доречно згадати, що піонерами постколоніальних студій у західній соціогуманітарис-

тиці здебільшого були історики літератури та культури, котрі зосереджувалися на новітніх прочитаннях відомих текстів, реінтерпретаціях культурних символів, зміщенні фокусу, контекстів, масштабів рецепції тощо. Тому їхні пропозиції доволі часто потрактовувалися іншими дослідниками як істотна модернізація історії, зокрема перенесення сучасних культурних і суспільних смислів до минувшини, особливо коли йшлося про категоричні протиставлення на кшталт колонізатори/колонізовани, поневолювачі/пригноблені і т. ін.

Навіть більше, спроби розширення постколоніальної парадигми за рахунок осмислення природи національної залежності та її причин у СРСР і країнах радянського табору в межах пострадянського світу породили нову хвилю скептицизму. Натомість акцентувалася увага на тому, що в просторі імперій постають численні синкретичні чи гібридні ідентичності як наслідок складної й інтенсивної взаємодії між метрополіями та колоніями. Відтак чимдалі частіше звучала думка, що у більшості випадків не було «простого культурного протистояння колонізаторів колонізованим», а радше побутували численні форми гібридності та синкретизму [19, с. 226].

У такому мультикультурному дусі пріоритетну увагу в постколоніальних студіях переносили на різні підпорядковані групи чи сегменти з плюралістичної палітри ідентичності. Така стратегія відображала ліберальні настанови західної соціогуманітаристики. Щоправда, ще Е. Саїд гадав, що цей спосіб репрезентації є досить однобічним, оскільки з такої перспективи практично всі культури можна розглядати як «гібридні» [8, с. 13–14, 30].

Так чи інакше, багатоманітні ролі українців у структурах й інституціях імперської влади, становій ієрархії, центральних і місцевих адміністраціях інколи пропонувалося розглядати як змішання ролей «пана» та «слуги». За висловом британського політолога Р. Сакви, вони сприймалися як складні вияви «гібридної культурної ідентичності» [20], передусім відображали співіснування у межах підросійської України української та малоросійської ідентичності.

На перший погляд, така стратегія розширювала й урізноманітнювала політичну, соціальну, культурну царину історичних студій і пропонувала більш адекватні інструментальні можливості. Втім, задекларована безсторонність часто-густо спричиняла ретушування реального становища підросійської України, природи її залежності в імперії Романових.

Наприклад, ігнорувався сам процес конституювання малоросійської ідентичності як висліді потужної і насильницької російської акультурації, спертої на систематичні суспільно-політичні обмеження, утиски, репресії, нав'язані моделі соціалізації на імперській службі, домінуючі ідеологічні тренди, політичні, культурні взірці, повсякденні алгоритми поведінки, кар'єрні стратегії й життєві сценарії, які руйнували/підміняли/маргіналізували українську ідентичність. У випадку з Р. Саквою це призвело до фактичного виправдання російської анексії Криму 2014 р., а також до ігнорування нового імперіалізму путінської Росії [21, с. 157–158].

Та повернемося до проблеми залежності підросійської України, її маркування та представлення. Перша світова катастрофа 1914–1918 рр. і Українська революція 1917–1921 рр. витворили новий інтелектуальний і культурний горизонт, завдяки якому ця проблема розглядалася у світлі колоніальних контекстів і смислів.

Вже 1919 р. діячі українського націонал-комунізму С. Мазлах (Робсман) і В. Шахрай категорично стверджували, що «відношення і економічні зв'язки Росії і України мають переважно характер відношення і економічних зв'язків сучасних «великих» держав до власних колоній» [22, с. 37]. Аналогічної думки дотримувався і В. Винниченко, котрий наголошував, що «брутальний, напівдикунський, грабіжницький імперіалізм Росії з своїми націями-колоніями поводився найпримітивнішим способом: душив за горло й однімав усе, що йому було потрібно, а щоб такий спосіб «впливу» метрополії розтягти на якомога довший час, нагайом і кулаком вибивалась усяка національна свідомість і культура й насаждалась «общерусская культура» [23, с. 266].

Отже, революція породила потужну хвилю лівої української критики національної політики більшовиків, яку розглядали як продовження старого російського імперіалізму [24, с. 125–173]. Це надало нового імпульсу ревізії поглядів щодо залежного становища України у складі як імперської, так і більшовицької Росії, яке дедалі частіше сприймалося й маркувалося як колоніальне. Не випадково ряд українських інтелектуалів 1920–1930-х років, які прагнули досягнути природу політичної й економічної залежності підросійської України в імперії Романових, уживали своєрідні метафори для її позначення, як-от «колонія європейського типу» [25, с. 57, 63], «промислова колонія», «передова колонія» тощо.

Навіть більше, становище радянської України у СРСР дедалі частіше маркувалося як колоніальне, хоча здебільшого поза межами червоної імперії. Приміром, український соціаліст і соціолог Микита Шаповал зазначав: «Жорстока правда стала перед нами: наш колоніальний пан, Москва, хоч би в які комуністичні шати вдягався, буде тримати Україну за горло аж доки вона не визволиться!» [26, с. 43]. Водночас він підкреслював, що з «України большевики зробили колонію. Це не пусте слово, це не агітаційний вираз — це об'єктивна вказівка на дійсний стан річей» [26, с. 239].

Натомість найвідоміший критик імперіалізму та колоніалізму царської Росії, керманіч Московської школи істориків-марксистів академік М. Покровський, відомий як автор концепції «торгового капіталізму», категорично відкидав тезу про колоніальну залежність України, хоча й визнавав, що «Москві потрібно було асимілювати Україну» [27, с. 79]. Зауважимо, що централістичне спрямування концепції М. Покровського спричинило в 1928–1929 рр. гострий конфлікт його школи з українськими істориками, передусім з академіком ВУАН М. Яворським.

У фокусі цієї полеміки, нав'язаної згори для «викриття помилок» і засудження М. Яворського, постала проблема субординації загальнонарадянського історичного канону та республіканських історичних нарративів, зокрема

питання про те, як маркувати залежність України в царській Росії. Дискусія спричинилася до цілої низки українських інвектив щодо візії М. Покровського про об'єднавчу роль Московської держави.

Наприклад, історик В. Сушино-Хоменко стверджував, що у працях М. Покровського приєднання «колоніальних країн біля «імперіалістичної» метрополії» підмінялося тезою про «об'єднання народностей» у Російській державі [28, с. 286–288]. Загалом протягом 1920-х — початку 1930-х років проблему маркування залежності України в імперській Росії як колоніальної було розглянуто у студіях принаймні кількох десятків українських авторів.

Втім, на початку 1930-х років критика імперіалізму й колоніалізму царської Росії відсувається на другий план, «розвінчується» школа М. Покровського, а імперська спадщина перелицьовується з відповідним класовим і партійним рефреном, який набуває формальних рис. Уже 1934 р. було анонсовано, що суспільствознавчі експерименти на марксистському підсонні у дусі так званих соціологічних епох М. Покровського заступлять навчальні компендіуми з конкретної («громадянської») історії, в якій центральне місце відводилося Російській державі.

Постанова комісії урядового журі на кращий підручник з історії СРСР 1937 р. увела та легітимізувала нову офіційну концепцію, за якою вся ранньомодерна історія (за тодішнім означенням, «історія феодалізму») тлумачилася у світлі приєднання України до царської Росії як «меншого лиха». Відтак класовий і матеріалістичний дискурс в репрезентації минувшини поступово перетворювалися на декларативні чи обрядові згадки, а історичне значення Московщини/Росії здебільшого подавалося як «прогресивне». Навіть більше, в 1937 р. конституювався дискурс «великого російського народу», який фактично нав'язував спадкоємність з великодержавницькими традиціями імперської Росії [29, с. 36–38].

Чи було випадковістю те, що ці масштабні дискурсивні трансформації в ідеології, політичній риторичі, освіті, науці та культурі ди-

вовижним чином синхронізувалися з цілою серією великих і жахливих соціокультурних катастроф, які спустошили українство, завдали йому страшних і непоправних втрат?! Відповідь очевидна... Колективізація, індустріалізація, Голодомор 1932–1933 рр., Великий терор 1937–1938 рр. і низка інших масштабних катаклізмів, спричинених сталінським режимом, були «родовими плямами» у проекті становлення радянського тоталітаризму, в який органічно входила великодержавна імперська спадщина.

Друга світова війна лише відтермінувала повсюдне впровадження великодержавного/великоросійського дискурсу. Виклики та потреби великої війни на деякий час призупинили конструювання спільної російсько-радянської минувшини для всіх народів СРСР. Адже на той час логіка військово-політичної доцільності диктувала заходи, які б демонстрували «волевиявлення» народів СРСР.

Скажімо, в січні 1944 р. радянське керівництво задекларувало розширення прав союзних республік у сфері зовнішніх відносин й оборони, яке пізніше було частково втілено у вигляді бутафорських республіканських наркоматів. Однак насправді це рішення мало лише пропагандистський ефект, що продукував ідеологічні смисли.

Натомість у повоєнні роки з новою силою розгорнулася масова канонізація «великого російського народу» як народу-переможця, народу-вождя й народу-фундатора Російської держави та Радянського Союзу, «носія прогресу людства», «першої соціалістичної нації», «будівничого комунізму» і т. д. УСРР/УРСР у межах радянського проекту як союзна республіка посідала однозначно підпорядковане становище, про що свідчить як централізована архітектура партійної номенклатури, союзної і республіканської влади, так і величезні демографічні втрати українців, які сталися внаслідок цілеспрямованої та послідовної реалізації державної політики.

Звісно, як і за царських часів, українців інтенсивно залучали до владних структур і адміністрацій, місцевих і центральних партійних

апаратів тощо. Радянський проект у багатьох аспектах продукував схожі за призначенням, хоча й відмінні за ідеологічною спрямованістю механізми соціалізації й російської акультурації. Проте партійна політика вирізнялася неабиякою вигадливістю на ниві соціальної інженерії, яка цілеспрямовано комбінувалася з великими соціокультурними катастрофами, що руйнували архетипічні засади національного буття.

Передусім розгорнулося формування нової людини як «гвинтика» тоталітарної системи, зорієнтованої на легітимацію існування «великої» та «єдиної» квазіспільноти — радянського народу. Результатом цієї легітимації, яка дивовижно нагадувала/наслідувала формальні складові старої імперської програми (російська зверхність, культурна єдність, історичне виправдання), стала суцільна денационалізація, радянська та зросійщення національних історій і культур, передусім української минувшини та культури.

Партійні «переяславські тези» 1954 р. зафіксували новий офіційний канон для конструювання та репрезентації «історії Української РСР» як неодмінної частини російсько-радянської минувшини. Довоєнну концепцію приєднання України до царської Росії як «меншого лиха» було замінено на концепцію «возз'єднання» України з Росією, яка подавалася як найвищий і безумовний смисл дореволюційної історії.

Таким чином, стару імперську спадщину було остаточно легітимізовано, хоч і в підфарбованому вигляді. Старий класовий дискурс, який характеризував царську Росію як «тюрму народів», поступово заступили дискурси «великого російського народу» та «дружби народів». Відтоді великодержавні й імперські компоненти не тільки цілком природно ввійшли до радянського тоталітарного проекту, а й визначили його сутність і навіть зовнішні атрибути. Не випадково у західній рецепції склався і тривалий час побутував образ СРСР як «імперії зла».

Зауважимо, що під час тимчасової лібералізації радянського режиму, відомої як хру-

щовська відлига, на хвилі офіційної кампанії антиколоніалізму, скерованого супроти західних країн — колишніх великих імперій, знову постала проблема тлумачення та маркування залежності України в Російській імперії як колоніальної.

Найпомітнішим виявом цього дискурсу, який репрезентували українські історики, названі у діаспорній і західній історіографії ревізіоністами/нонконформістами, стала стаття О. Лугової, яка обстоювала тезу, що Україна «мала всі ознаки колоніальної залежності від російського царизму» [30, с. 24]. Аргументація авторки спиралася на відомі спостереження щодо економічної та політичної залежності українських земель в імперії Романових, але при цьому в гострій формі акцентувала увагу на урядових заходах із суцільного зросійщення українців. У кінцевих висновках наголошувалося, що імперська політика перекреслювала «не тільки минуле українського народу, але і його майбутнє. Як нація він був приречений на загибель» [30, с. 24].

Та на початку 1970-х років часи лібералізації в УРСР добігли свого кінця й українські історики були змушені повернутися до дискурсів у межах офіційного історіографічного канону.

Новітнє осмислення й плідне опрацювання цієї проблематики стали можливими лише в пострадянську добу. Протягом трьох десятиліть постали масштабні, полівимірні концептуалізації цілої низки історичних епох, які перебували на маргінесах радянської історіографії чи взагалі не розглядалися в її межах, як-от доба Української національної революції 1648—1676 рр., епоха національного відродження чи українського «довгого» XIX ст., голодомор 1932—1933 рр. та ін. Новітні концептуалізації було запропоновано для періоду Української революції 1917—1921 рр., радянської доби й сучасної історії України.

Передусім ідеться про репрезентацію радянського тоталітаризму в межах концепції «довгого» XX ст. в історії України, в розрізі якого доба Незалежності України представлена як епоха змагання з викликами та суперечностями посттоталітарного транзиту [31, с. 5—7].

Цю концепцію було розгорнуто й апробовано у трьох великих книгах академічного видання «Україна. Нариси історії» (К., 2021), підготовлених Інститутом історії України НАН України та опублікованих видавництвом «Академперіодика». Ще раніше у студіях І. Лисяка-Рудницького [32] конституювалася конструкція українського «довгого» XIX ст., яка здобула визнання та новітнє прочитання у працях сучасних істориків.

Отже, концептуальні пропозиції щодо конструювання двох «довгих» століть — XIX і XX — імперської та тоталітарної епох у національній історії дозволяють не лише краще переосмислити становище і конфігурації залежності України й українців за обох режимів, а й осягнути історичні причини, виміри і передумови сучасної війни.

На нашу думку, концепт двох «довгих» століть дає змогу розглянути цю проблематику в більш тривалій ретроспективі, зокрема сконцентрувати увагу на конфігураціях і метаморфозах залежності українців в імперському та радянському проєктах з компаративної і постколоніальної перспективи. Адже сполучення тоталітарних і старих імперських рудиментів склало наріжні засади путінської Росії, які добре простежуються в її намаганнях знищити сучасну Україну.

Зрештою, дев'ятий рік російсько-української війни кидає доленосні виклики не лише Україні, а й усьому світу. Війна примушує замислитися над кардинальними питаннями минувшини й сьогодення, рецепції сучасної України та Росії. Тим паче на тлі кількох десятиліть нескінчених меседжів західних політиків, журналістів, дипломатів, інтелектуалів, науковців про потребу дослухатися, почути, врахувати інтереси пострадянської Росії.

Сьогодні, слухаючи щоденні сирени повітряних тривог і споглядаючи удари російських ракет по всій Україні, весь світ може «дослухатися» та побачити «у всій красі» путінську Росію. Видається очевидним той факт, що проєкт сучасної Росії безперечно є неоімперським, а війну супроти України уможливлено мовчазною, а часто-густо відкритою проім-

періалістичною позицією всього російського суспільства, що породжує його колективну відповідальність. Щохвилини ціна такого усвідомлення й прозріння світу сплачується українською кров'ю.

Природа сучасної російсько-української війни захована у радянській і старій імперській минушині, позаяк саме звідти походять неоімперські пріоритети путінської Росії, які визначають сутність її політичних, економічних, соціальних, культурних рішень, стратегій, дій і навіть саме виправдання нинішньої агресії. На нашу думку, є щонайменше кілька достатніх підстав уважати та маркувати сучасну російсько-українську війну як постколоніальну за своєю природою, хоч і з очевидною антиколоніальною спрямованістю.

По-перше, *фактичне заперечення путінською Росією права України як держави на існування повністю відображає логіку дій і стратегій старих колоніальних імперій щодо колонізованих країн і народів*, які вважалися «штучними», «ілюзорними», «примарними» і тому нібито потребували «справжнього керування» й «опіки». Натомість метрополії розглядалися як «реальні», «сильні» й «конструктивні», які апіорі наділені правом сили та здатністю перекроювати світ.

З такої перспективи Україна в російській рецепції лише «своя» територія — Малоросія і Новоросія, які Москві належить повернути до лона імперії. Згадаємо, приміром, горезвісне путінське «failed state», яке трансливалося в безлічі різноманітних варіацій у заявах російських урядовців, чиновників, політиків, учених, митців, журналістів, діячів культури, а на повсякденному рівні — в нестримному потоці відвертих розумувань пересічних росіян.

По-друге, *сучасна Росія не визнає українську ідентичність і зорієнтована на її суцільне знищення*, тотальну підміну малоросійськими, новоросійськими чи іншими гібридними конструктами, які мають бути гвалтовно інтегровані до так званого руського міру («один народ»). У широкому сенсі така державна політика скерована на руйнування самої смислової основи існування українства з позицій росій-

ської, точніше неоімперської, зверхності. Вона калькує ставлення імперій до колонізованих народів і територій.

По-третє, *сучасна війна проектувалася та ведеться путінським режимом як реваншистська й антиглобалістська*. Ця війна за російським накресленням має повернути підпорядковане становище країн і народів, передусім України і українців, на пострадянському просторі, втрачене після розпаду СРСР, а також вивести чи навіть виключити їх із системи глобального світоустрою.

Головний смисл російсько-української війни пов'язаний зі спробою Росії відновити стару, практично колоніальну залежність українців (ліквідація України як держави, повне розмиття ідентичності, суцільне зросійщення культури, економічна підпорядкованість, загальноросійські моделі соціалізації) і водночас через гостру кризу чи навіть руйнацію сучасного світоустрою здійснити нову делімітацію світу, принаймні пострадянських обширів. Не випадково дедалі частіше у політичній риторичі Москви проступає теза, що в Україні росіяни протистоять колективному Заходу.

За гіркою іронією історичної долі Україна опинилася в епіцентрі одного з найбільших і найнебезпечніших соціокультурних розломів сучасного світу, в якому новітні виклики антиглобалізму якнайтісніше сплелися зі старими порахунками, заснованими на імперських і радянських аллюзіях і неоімперських амбіціях. Тому сучасна російсько-українська війна є не тільки війною з путінською Росією, а й *війною за остаточний розрив з радянською та імперською спадщиною, війною, яка має кінець кінцем запропонувати справжнє постколоніальне розв'язання проблем і суперечностей пострадянського простору*.

Саме тому сучасна війна є екзистенційною для України. Це війна за нашу державну й національну Незалежність, оскільки вона має дати відповідь на гамлетівське питання: бути чи не бути? У цьому сенсі вона продукує очевидну аналогію з війною за незалежність США (American War of Independence) 1775—1783 рр., але, звичайно, суттєво різниться со-

ціо- й етнокультурними макроконтекстами та передумовами, історичною добою і геополітичним простором.

Насамкінець доречно означити й інші закладні запити, які постали після 24 лютого 2022 р. Чи стане російсько-українська війна екзистенційною для всього демократичного

світу? Чи не переможуть з плином часу нові прагматичні версії західної Realpolitik у взаєминах з неоімперською Росією? Залежно від конкретних відповідей на ці доленосні питання-виклики постане та чи інша конфігурація глобального світу, яка визначить обриси нової європейської історії.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Struve P. Obshcherusskaya kultura i ukrainskij partikulyarizm. *Otvét ukrainsku. (All-Russian Culture and Ukrainian Particularism. Response to a Ukrainian). Russkaya mysl (Russian Thought)*. 1912. (1): 65–86.
[Струве П. Общерусская культура и украинский партикуляризм. Ответ Украинцу. *Русская мысль*. 1912. № 1. С. 65–86.]
2. Pipes R. *Struve, liberal on the left, 1870–1905*. Cambridge: Harvard University Press, 1970.
3. Pipes R. *Struve, liberal on the right, 1905–1944*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.
4. Putin V. Ob istoricheskom yedinstve russkikh i ukrainsev (On the Historical Unity of Russians and Ukrainians). 2021. <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>
[Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев. <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>]
5. Pipes R. Peter Struve and Ukrainian Nationalism. *Harvard Ukrainian Studies*. 1979–1980. (3/4): 675–683.
6. von Hagen M. From Imperial Russia to Colonial Ukraine. In: Healy R., Dal Lago E. (eds). *The Shadow of Colonialism on Europe's Modern Past*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014. P. 173–193.
7. Parakhonsky B.O., Yavorska H.M. *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl (Ontology of War and Peace: security, strategy, meaning)*. Kyiv, 2019.
[Парахонський Б.О., Яворська Г.М. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД, 2019.]
8. Said E.W. *Culture and Imperialism*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1993.
[Саїд Е. *Культура й імперіалізм*. Київ: Критика, 2007.]
9. von Hagen M. Does Ukraine Have a History? *Slavic Review*. 1995. (3): 658–673. <https://doi.org/10.2307/2501741>
10. Kappeler A. *Russland und die Ukraine: verflochtene Biographien und Geschichten*. Wien: Böhlau Verlag, 2012.
11. Yasnopolskii N. *O geograficheskom raspredelenii gosudarstvennykh dokhodov i raskhodov v Rossii (On the Geographical Distribution of state revenues and expenditures in Russia)*. Kyiv: Printing House of Saint Vladimir University, 1897. Vol. 2.
[Яснопольский Н. *О географическом распределении государственных доходов и расходов в России*. В 2 ч. Киев: Типография университета св. Владимира, 1897. Ч. 2.]
12. Yasnopolskii N. *O geograficheskom raspredelenii gosudarstvennykh dokhodov i raskhodov v Rossii (On the Geographical Distribution of state revenues and expenditures in Russia)*. Kyiv: Printing House of Saint Vladimir University, 1890. Vol. 1.
[Яснопольский Н. *О географическом распределении государственных доходов и расходов в России*. В 2 ч. Киев: Типография университета св. Владимира, 1890. Ч. 1.]
13. Sokolov N. Ukraina v gosudarstvennom biudzhete Rossii (Ukraine in the State Budget of Russia). *Ukrainskii vestnik (Ukrainian Herald)*. 1906. (2): 97–103.
[Соколов Н. Украина в государственном бюджете России. *Украинский вестник*. 1906. № 2 (28 мая). С. 97–103.]
14. Drahomanov M. *Propashchyi chas. Ukrainci pid Moskovskym tsarstvom (1654–1876) (The Lost Epoch. Ukrainians under the Muscovite Tsardom (1654–1876))*. Lviv: I. Ajkhelberher's Printing House, 1909.
[Драгоманов М. *Пропащий час. Українці під Московським царством (1654–1876)*. Львів: З друкарні І. Айхельбергера. 1909.]
15. Hrushevsky M. In the World. From the travel impressions. *Literaturno-naukovij vistnyk (Literary Scientific Herald)*. 1908. (12): 480–491.
[Грушевський М. По світу. З подорожніх вражінь. *Літературно-науковий вістник*. 1908. Кн. 12. С. 480–491.]

16. Hrushevsky M. Ukrainians. In: Kastelianskii A. (ed.). *Formy natsionalnogo dvizheniia v sovremennykh gosudarstvakh. Avstro-Vengriia. Rossiia. Germaniia (Forms of National Movement in Modern States. Austria-Hungary. Russia. Germany)*. St.-Petersburg: Obshchestvennaia Polza, 1910. P. 307–330.
[Грушевський М. Українці. В кн.: *Форми національного руху в сучасних державах. Австро-Венгрія. Росія. Німеччина*. (ред. А. Кастелянський). С.-Петербург: Общественная польза, 1910. С. 307–330.]
17. Stasiuk M. Ekonomichni vidnosyny Ukrainy do Velykorosii i Polshchi (Economic relations of Ukraine to Great Russia and Poland). *Zapysky Ukrainського naukovohto tovarystva u Kyievi (Annals of the Ukrainian Scientific Society in Kyiv)*. 1911. (9): 86–120.
[Стасюк М. Економічні відносини України до Великої Росії і Польщі. *Записки Українського наукового товариства у Києві*. 1911. Кн. 9. С. 86–120.]
18. Hobsbawm E. *The Age of Empire. 1875–1814*. New York: Vintage Books, 1989.
19. Howe S. Historiography. In: Kenny K. (ed.). *Ireland and the British Empire*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2004. P. 220–250.
20. Sakva R. Ukraina i postkolonialnyj stan (Ukraine and Postcolonial status). *Nezaleznyi kulturolohichnyi chasopys (Independent Culturological Journal)*. http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Sakva_Ukraina_i_postkolonial_stan.htm
[Саква Р. Україна і постколоніальний стан. *Незалежний культурологічний часопис*. http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Sakva_Ukraina_i_postkolonial_stan.htm]
21. Krawchenko V. Frontline Ukraine. Review Essay. *East/West. Journal of Ukrainian Studies*. 2016. 3(1): 155–163. <https://doi.org/10.21226/T2V88W>
22. Mazlakh S., Shakhrai V. *Do khvyli. Shcho dietsia na Vkraini i z Ukrainoiu (On the Current Situation in Ukraine)*. Saratov: UKP(b), 1919.
[Мазлах С., Шахрай В. *До хвилі. Що діється на Україні і з Україною*. Саратов: УКП(б), 1919.]
23. Vynnychenko V. *Vidrodzhennia natsii. Istoriiia ukrainskoi revoliutsii (marets 1917 – hruden 1919) (Rebirth of a Nation. History of the Ukrainian Revolution (March 1917 – December 1919))*. Kyiv, Vienna: Kh. Rajser's Printing House, 1920. Part 2.
[Винниченко В. *Відродження нації. Історія української революції (марець 1917 – грудень 1919)*. Київ, Відень: З друкарні Х. Райсера, 1920. Ч. 2.]
24. Velychenko S. *Painting Imperialism and Nationalism Red: The Ukrainian Marxist Critique of Russian Communist Rule in Ukraine, 1918–1925*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2015.
[Величенко С. *Імперіалізм і націоналізм по-червоному: українська марксистська критика російського комуністичного панування в Україні (1918–1925)*. Львів: Видавництво УКУ, 2017.]
25. Volobuiev M. Do problemu ukrainskoi ekonomiky (On the Problem of Ukrainian Economy). *Bilshovyk Ukrainy (Bolshevik of Ukraine)*. 1928. (2): 46–72.
[Волобуєв М. До проблеми української економіки. *Більшовик України*. 1928. № 2. С. 46–72.]
26. Sharoval M. *Velyka revoliutsiia. Z tsykladu leksiy v Amerytsi (The Great Revolution. From the Lecture Cycle in America)*. Prague: Vilna spilka, 1928.
[Шаповал М. *Велика революція. З циклу лекцій в Америці*. Прага: Вільна спілка, 1928.]
27. Pokrovskii M. *Ob Ukraine. Sbornik statei i materialov (On Ukraine. Collection of articles and materials)*. Kyiv, 1935.
[Покровський М. *Об Украине. Сборник статей и материалов*. Киев: Социально-экономическое издательство Украины, 1935.]
28. Diskusiiia z pryvodu skhemy istorii Ukrainy M. Yavorskoho (traven 1929 r.). (Discussion on M. Yavorsky's Scheme of History of Ukraine (May 1929)). *Litopys revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*. 1930. (2): 267–326.
[Дискусія з приводу схеми історії України М. Яворського (травень 1929 р.). *Літопис революції*. 1930. № 2. С. 267–326.]
29. Yekelchuk S. *Stalin's Empire of Memory. Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2004.
[Єкельчук С. *Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві*. Київ: Критика, 2008.]
30. Luhova O.I. Pro stanovyshche Ukrainy v period kapitalizmu (On the Situation of Ukraine at the Period of Capitalism). *Ukrainian Historical Journal*. 1967. (3): 15–25.
[Лугова О.І. Про становище України в період капіталізму. *Український історичний журнал*. 1967. № 3. С. 15–25.]
31. Smolii V. (ed.) *Ukraine and Ukrainians in the Post-Imperial Era (1917–1939)*. Kyiv: Akadempriodyka, 2021. <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.433.620>

- [Україна й українці в постімперській добу (1917–1939). Відп. ред. В. Смолій. Київ: Академперіодика, 2021.]
32. Rudnytsky I. The Intellectual Origins of Modern Ukraine. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* 1958. 6(3/4): 1381–1405.
- [Лисяк-Рудницький І. Інтелектуальні початки нової України. У кн.: Лисяк-Рудницький І. *Історичні есе*. У 2 т. Ред. Ф. Сисин. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 173–191.]

Valerii A. Smolii

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7656-5505>

Oleksii V. Yas

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-2876>

THE CONTEMPORARY RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE LIGHT OF POSTCOLONIALISM

This article argues that the contemporary Russian-Ukrainian war is postcolonial in nature and is caused by the imperial syndrome of present-day Russia. The knotty problems of Ukraine's enslaved position in the Russian Empire and the USSR, in particular, the complex configurations of dependence are considered. Emphasis is placed on the adaptation of the old imperial legacy in the Soviet state-political project. The peculiarity of the Western reception of history in the light of postcolonial studies is noted. Russian discourse of justification of modern war in the context of imperial and Soviet heritage is analyzed. It is noted that Russia's war against Ukraine has a revanchist and anti-globalist character, as it is focused on the restoration of the dependent position of the post-Soviet space and the revision of the world order after the collapse of the USSR. It is noted that for Ukrainians the war is existential, as modern Russia de facto does not recognize either Ukraine as a state or Ukrainian identity.

Keywords: Russian-Ukrainian war, modern Russia, postcolonialism, anti-colonialism, anti-globalism, imperial syndrome, discourse of justification.